

Den hårdtslående fattigforstander

Jens Husar (1831-1917)

En fattig familie på Bjerget

Sct. Jørgensbjerg var i 1800-tallet et landsogn, hvor der boede mange fattigfolk. Faktisk var sognet så berygtet for sine svirebrødre, slagsbrødre, tiggere og småkriminelle, at ingen bønder i miles omkreds ville ansætte en ung mand som karl, hvis han kom fra Sct. Jørgensbjerg. Men der var naturligvis også fattigfolk, der ernærede sig anstændigt ved hårdt arbejde.

En af dem var Jens Husar og hans store familie. Hans borgerlige navn var Jens Pedersen, men på Bjerget var de fleste bedre kendt under deres øgenavn, således også Jens. Hvor øgenavnet stammer fra, står hen i det uvisse, men han har vel sprunget soldat. Han var født i Tune, hvor hans far ernærede sig som tjenestekarl, så Jens kom fra et fattigt hjem, hvor man måtte tidligt ud at tjene. Som voksen slog han sig ned sammen med sin kone på Sct. Jørgensbjerg i 1861. Her ernærede han sig som murerarbejdsmand og fisker – muligvis også ved andet forefaldende arbejde, som det var almindeligt på Bjerget. Han var gift med den jævnaldrende Juliane Gebhard, der var fra København. På sjællandsk kom hun til at hedde Jane Jens Pæs'. De boede først i Smedegade nr. 13 i en etværelses lejlighed. Inden for disse trange rammer fødte Jane 10 børn. Ifølge folketællingerne havde de ikke så mange børn af deres egne, så en del må være gået til som små. Børnedødeligheden var ekstra høj i fattige sogne. Men med de plejebørn, som de i deres godhed tog til sig, blev de alligevel mange. De kom naturligvis ud at tjene lige så tidligt, de kunne, men en tid var der otte hjemmeboende børn.

Møbleringen var enkel: i det ene hjørne stod der en himselseng med rødt omhæng. Ovenpå lå nogle brædder. Ellers

Den drabelige kriger kan stå som et symbol på Jens Husar. Det krævede sin mand at holde styr på de for-drukne lemmer i fattig-gården på Sct. Jørgensbjerg. Udsnit af forside af skillingsvisen om Dragon Mutter fra Sct. Jørgensbjerg. Strandbergs Forlag 1867.

Smedegade, hvor familien Pedersen boede i 1860'erne med en voksende børneflokk i en etværelses lejlighed. Motivet findes ikke mere, da de gamle gårde brændte i 1923. Postkort, begyndelsen af 1900-tallet. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Kirkegade med hjørnet af det lille hus, der afløste fattiggården, efter af den var blevet revet ned i 1898. Ingen havde tænkt på at fotografere gården forinden.
Foto u. å. Roskilde lokallhistoriske Arkiv.

var der kun et lille spisebord og fire træstole. Om aftenen, når familien skulle gå til ro, stillede far de fire stole ud på gulvet, tog plankerne ned fra himmelsengen og lagde dem oven på stolesæderne med en stor madras ovenpå. Så kunne der ligge fire børn i den ene side og fire overfor, så de kunne flette tæer.

Jens bliver fattigforstander

Sct. Jørgensbjerg havde som andre sogne en fattiggård, hvor man anbragte arbejdssky, subsistensløse og gamle, der ikke mere var i stand til at forsørge sig selv. Den lå ved siden af Vrågården, hvor Kirkegade 12 ligger i dag. Den bestod af fire længer, hvoraf den ene lå ud imod gaden. I den søndre ende af denne længe var der en slags "embedsbolig" til stedets opsynsmand. I dag ville man vel kalde ham for fattigforstander, men så fine titler brugte man ikke på Bjerget.

Trods stedets ry for at rumme en samling alkoholiserede slagsbrødre af værste slags flyttede Jens og familien ind i "embedsboligen". Herved fik de bedre plads: hele to stuer, endda med bræddegulv (stampet ler var ellers almindeligt) og køkken. Men i stedet for at udnytte pladsen til familien selv fik de ifølge folketællingen fra 1880 en logerende. Så havde de stadig kun en enkelt stue, men til gengæld var halvdelen af børnene flyttet hjemmefra. Opsynsmanden fik husly, men ingen løn. Derfor kunne familien godt bruge den ekstra indtægt fra lejeren.

Stillingen som opsynsmand for denne samling af samfundets "vraggods" krævede en bestemt egenskab, nemlig råstyrke. Her tænkes især på hans håndtering af beboerne i den såkaldte "Donnerstue". Den lå mellem porten til Vraagaard og Jens Husars lejlighed ud imod Kirkegade. Arthur Fang har beskrevet afdelingen i sin bog om Sct. Jørgensbjerg: "Naar Stuen var fuldt belagt, rummede den fire "Verdens-

Vrågården, Kirkegade 16, nabo til fattiggården. Her boede gamle Ebdahl og hans kone sammen med andre fattigfolk, men af den pæne, afholdende slags. Postkort efter foto af Kristian Hude. 1918. Roskilde lokallhistoriske Arkiv.

børn", frie Fugle uden noget Tilhæng. Det eneste Møbement var en Himmelseng og en Slagbænk fyldt med Halm. Varme var der som sagt ikke noget af. Kammesjykkerne sov to og to i hvert Leje med Klæderne paa og engang imellem nogle Laser over sig. Men syge blev de aldrig, ingenting bed paa de Karle. – Det var alt, hvad "Gaarden" ydede dem. Føden maatte de selv fægte sig til, og den bestod mest af Brændevin".

Den værste i dette slæng var den berygtede Donner, som stuen havde fået navn efter. Donner var ligeledes et øgenavn. Han havde faret på de store have som ung og drømt om at vende hjem og gifte sig med den lille Lise Sypige i Kattekrogen (den øverste del af Brøndgade), men hun blev træt af at vente og giftede sig med en anden. I stedet kastede Donner sig på flasken og endte som et menneskeligt vrage på fattiggården i sit hjemsovn. Når han var fuld blev han ondskabsfuld og direkte farlig for sine omgivelser. Så måtte Jens Husar træde i funktion. Her gjaldt det om to ting, dels at have mange kræfter, og det havde Jens, og dels om at handle hurtigt for at overrumple den desperate mand. For det tredje var det også en fordel at være bevæbnet, f.eks. med en ildrager.

Svinehold på fattiggården

Til fattiggården var der lige akkurat så megen udenomsplads, at Jens Husar som så mange andre bjerringer kunne holde et par grise. Bjergets svinestier var primitive. Der var et lille skur, evt. en brugt sodafustage, hvor grisene kunne søge ly for vejr og vind, med en lille fold foran. Børnene blev sendt ud for at samle brændenælder til foder. Det blev skåret i en skærekiste og sat i blød med lidt bygskrå, til det blev syrnet.

Grisen var først tjenlig til at blive slagtet, når den nåede op på omkring 125 kilo. Derfor fik den ud på efteråret kosttilskud i form af bygskrå og kartofler. Dem skaffede konerne ved at gå ud og tage kartofler op hos omegnens bønder. Deres løn blev siden udbetalt i kartofler. Når grisen var fed nok op imod jul, blev den slagtet og endte sine dage som julemad. Det, der ikke blev spist ved den lejlighed, endte i sulekarret i en saltlage, så det kunne holde sig. Dog kunne kødet være helt grønt, når det siden kom op af karret. Så måtte det vandes godt ud inden brug.

Grisene gav desuden et godt tilskud til fattiggårdens store mødding, hvor der også kom tilskud fra retiraderne og kakkelovnenes askeskuffer – nogle afdelinger havde nemlig kakkelovne, men det var småt med bevillingen af brændsel

16	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
22	Lise Sypige (Hilbert)	1/2	1/2	1/2
23	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
24	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
25	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
26	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
27	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
28	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2
29	Lise Sypige	1/2	1/2	1/2

Udsnit af Folketælling fra Sct. Jørgensbjerg. 1880. Kopi i Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Øverste del af Brøndgade, der oprindeligt hed Kattekrogen. Her boede Donners gamle kæreste, Lise-Sypige, benævnt efter sit erhverv, som det var almindeligt i sognet. Postkort, ca. 1900. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Kirkegade, som den ser ud i dag. Husene er de samme som på Jens og Janes tid, men nu i velholdt stand. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

fra sognekommunen. Når møddingen havde vokset sig tilstrækkelig stor, og gødningsvandet blev for generende for omgivelserne, blev der sendt bud til gartner Wendt. Han kom nu hen med en vogn for at hente møget til sit gartneri, hvor det fik blomster og grøntsager til at trives endnu frodigere.

De sidste år på fattiggården

Da Jane kom i overgangsalderen blev hun svagelig og faldt af og til besvimet om på gulvet. De overtroiske nabokoner mente, at årsagen skulle findes i, at ondskabsfulde folk havde "lagt Ondt for hende". Derfor var det vigtigt, at hun bar stål, enten i form af en nål eller endnu bedre med en hestekomagnet, der blev syet på tøjet. Arthur Fang melder desværre ikke, om hun fulgte rådet, og om det hjalp.

Jens Husar havde altid haft et jernhelbred, men da han passerede de 60 år fik han gigt og hold over lænderne. Det gav voldsomme smerter. Han kunne ikke holde ud at være indendørs. Selv om natten lagde han sig udenfor. Til sidst var det så uudholdeligt, at han henvendte sig til Sct. Jørgensbjergs kloge mand, tøffelmager Nielsen, der boede på Kirkebakken. Han blev kaldt for professoren på Bjerget og var så kendt for sine succesrige kure, at der kunne holde en hel række af vogne med patienter neden for Kirkebakken.

Jens fik nu en salve, som han skulle smøre i hovedet. Det gjorde han så med det resultat, at han mistede alt håret, men miraklet skete: Smerterne gik over. Måske havde det også en virkning, at han indledte dagen med en stor snaps. Det fik de to rundtenommer rugbrød til lettere at glide ned! Endnu i firsårsalderen kunne han gå ud og arbejde.

Jens og Jane på deres gamle dage

Fattiggården blev nedlagt i 1898. Jens og Jane flyttede nu hen i Toftegade 6. Her boede de til leje sammen med tre andre familier, så det har også her været småt med pladsen. Deres egne børn var godt nok flyttet hjemmefra, men de havde stadig en plejesøn boende. Siden flyttede de hen i Brøndgade 6. De sidste par år havde Jens det skidt. Han klagede over, at benet kløede, som om han havde lus. Men at gå til lægen ville han ikke høre tale om, for som han sagde: "Alderdømmen skal jo sætte sig et sted". Hans børn var dog godt klar over, at han led af vattersot. Sygdommen forværredes, og i en alder af 86 år måtte han give op den 23. oktober 1917. Den

Professoren, Bjergets kloge mand, der egentlig var tøffelmager og hed Nielsen. De fattige bjerringer havde ikke råd til at gå til læge, men gik i stedet til professoren. Det var der for øvrigt mange andre, der gjorde, så han må have haft et vist held med sine behandlinger. Foto ca. 1880. Roskilde lokalhistoriske Arkiv.

Brøndgade 6, hvor Jens og Jane boede i deres sidste år. Det er som andre huse på Sct. Jørgensbjerg blevet gennemrestaureret og bebos af et mere velbeslået klientel end fattigfolkene på Bjerget i gamle dage. Foto: Jeppe Tønssberg 2018.

sidste nat, han levede, bad han en af sine sønner om at blive. Og nu fortalte den gamle historier fra sit lange liv og lo, så tårerne trillede. Da det gryede, lagde han sig i sin seng og døde stille og roligt.

Juliane levede sine sidste år i Holbæk, formodentlig hos et af sine børn. Hun døde i 1920 i en alder af 87 år og blev som sin mand begravet på Ny Kirkegård på Sct. Jørgensbjerg. Utroligt, at de blev så gamle efter et slidsomt liv.

Kilder og litteratur:

Folketælling for Sct. Jørgensbjerg Sogn. 1870, 1880 og 1901.

Hovedministerialbog for Tune Sogn. 1814-1831.

Kontraministerialbog for Sankt Jørgensbjerg Sogn. 1917-1921.

Fang, Arthur: Sct. Jørgensbjerg. Historisk Samfund for Roskilde Amt. Roskilde. 1972. Genoptryk (citater fra s. 57, 90 og 98-99).